

2017

RAPORT

PRIVIND MONITORIZAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR
PERSOANELOR REȚINUTE ÎN CADRUL INSPECTORATELOR DE
POLIȚIE DIN NORDUL MOLDOVEI

IP „CLINICA JURIDICĂ UNIVERSITARĂ”

www.clinicajuridica.md

RAPORT

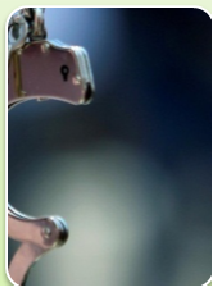
PRIVIND MONITORIZAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR PERSOANELOR REȚINUTE ÎN CADRUL INSPECTORATELOR DE POLIȚIE DIN NORDUL MOLDOVEI

Acest raport a fost elaborat cu susținerea financiară a Departamentului Justiție și Drepturile Omului al Fundației Soros-Moldova în cadrul proiectului „*Monitorizarea respectării drepturilor omului în procesul de reținere în cadrul a trei inspectorate de poliție din nordul Republicii Moldova*”, implementat în parteneriat cu Inspectoratul General al Poliției și Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Opiniile exprimate în acest raport aparțin în exclusivitate autorilor și nu reflectă neapărat poziția instituției finanțatoare.

BĂLȚI, 2017

CUPRINS

INTRODUCERE

- CONTEXT GENERAL
- DREPTURILE PERSOANELOR REȚINUTE ȘI AFLATE ÎN CUSTODIA POLIȚIEI - STANDARDE INTERNAȚIONALE ȘI ASPECTE NAȚIONALE

METODOLOGIA

- RESURSELE UMANE
- INSTRUMENTELE UTILIZATE
- COLECTAREA ȘI PROCESAREA DATELOR ȘI INFORMAȚIILOR

CONSTATĂRI ȘI RECOMANDĂRI

- ANALIZA RESPECTĂRII DREPTURILOR PERSOANELOR REȚINUTE ÎN CADRUL A 4 INSPECTORATE DE POLIȚIE DIN NORDUL MOLDOVEI
- PROCEDURA ȘI PROCESUL DE AREST/REȚINERE POLIȚIENEASCĂ
- CONSTATĂRI ȘI RECOMANDĂRI

Sumar executiv

Prezentul Raport este rezultatul procesului de monitorizare a respectării drepturilor persoanelor reținute și/sau aflate în arest în cadrul a patru inspectorate de poliție din nordul țării, realizat de către Instituția Privată „Clinica Juridică Universitară” din Bălți, într-o perioadă de cinci luni consecutive ale anului 2017 în cadrul proiectului „Monitorizarea respectării drepturilor omului în procesul de reținere în cadrul a trei inspectorate de poliție din nordul Republicii Moldova”, implementat în parteneriat cu Inspectoratul General al Poliției și Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova.

Acțiunile de monitorizare a respectării drepturilor persoanelor reținute în inspectoratele de poliție sunt parte integrantă a unor activități în baza *Planului comun de acțiuni aferent Acordului de cooperare între MAI, IGP și FSM* semnat în luna martie a anului 2016.

Scopul principal, propus de către echipa de monitori, a fost înțelegerea situației curente/actuale a respectării drepturilor persoanelor reținute în IP și reflectarea lacunelor procesual-penale în procesul de reținere/arest polițienesc. Paralel cu observarea situației *de facto* a persoanelor aflate în custodia poliției, s-a încercat elucidarea și a unor probleme de sistem (în baza interviurilor realizate cu colaboratorii IP), care fac dificilă realizarea acțiunilor procesual-penale de reținere/arest și chiar interacțiune a cetățenilor cu reprezentanții forțelor de ordine și de drept.

Realizarea procesului de monitorizare în patru IP din nordul țării a constituit un exercițiu de colaborare și interacțiune între organizațiile societății civile și instituțiile de drept, abilitate în menținerea ordinii publice. Procesul propriu-zis de monitorizare, așa cum a avut loc acesta, este unul pilot, în premieră pentru RM.

Prezentul document are inserate trei blocuri informaționale care reflectă multidimensional tematica arestului/reținerii polițienești și aflarea persoanelor reținute în custodia poliției în RM. Astfel, sunt prezentate unele repere de norme, acte legislative și standarde internaționale cu privire la arest și respectarea drepturilor persoanei reținute în raport cu situația *de facto* prezentă în inspectoratele de poliție din nordul țării.

Spre finele prezentului raport sunt conturate și constatările rezultate din activitatea de monitorizare, și unele încercări de recomandări preluate și formulate din solicitările și doleanțele colaboratorilor de poliție cu care s-a interacționat. Monitorizarea independentă a poliției, în special a locurilor de detenție provizorie din subordinea IGP este un exercițiu dificil, fără nici un fel de istoric și practici prestabilite. Pentru prima dată o organizație neguvernamentală a avut acces în IP-uri și s-a documentat din primă sursă. Putem spune cu certitudine că ambele părți au avut de învățat multe din această interacțiune. O informare corectă, în baza surselor de informații veridice și directe presupune o colaborare deschisă, după niște reguli clare, prestabilite, recunoscute atât de ONG-uri, cât și de către MAI și IGP. Suntem încă foarte departe de acel moment. Cultura și practica monitorizării lipsește în ambele tabere. Organizația neguvernamentală și monitorii care realizează monitorizarea au nevoie de acces liber în timp și spațiu în cadrul IP, iar poliția trebuie să evite mimarea respectării drepturilor persoanelor reținute și aranjarea situațiilor cu scopul de a susține astfel testul monitorizării, cu orice preț. Soluția optimă, care ar permite apropierea și implicarea societății în respectarea drepturilor persoanelor reținute, ar fi operarea de modificări legislative care ar reglementa condițiile de acces a societății

civile în monitorizarea drepturilor persoanelor reținute și aflate în custodia poliției. Pentru moment, însă, avem certa convingere că accesul în incinta inspectoratelor de poliție P trebuie să fie realizat în baza unui ordin emis de către IGP sau MAI pe numele șefului inspectoratului, care ar acorda mobilitate nerestricționată monitorilor și posibilitatea de a realiza vizite inopinate.

Un lucru rămâne cert: procedura penală și procedurile de operare ale poliției la etapa reținerii coabitează cu practici nescrise și cutumiare, cumva într-un mod forțat și în detrimentul drepturilor celor care vin în contact cu poliția. Această situație are un potențial exploziv, trebuie discutată, analizată, recunoscută și, într-un final, depășită.

INTRODUCERE

Lista de abrevieri regăsite în context:

CEDO	<i>Convenția Europeană a Drepturilor Omului</i>
CJU	<i>Clinica Juridică Universitară</i>
CP	<i>Codul penal</i>
CPP	<i>Cod de Procedură Penală</i>
MAI	<i>Ministerul Afacerilor Interne</i>
IDP	<i>Izolator de Detenție Preventivă</i>
IGP	<i>Inspectoratul General al Poliției</i>
PSO	<i>Proceduri Standard de Operare</i>
FSM	<i>Fundația Soros-Moldova</i>
IP	<i>Inspectorat de Poliție</i>
SUP	<i>Secția de Urmărire Penală</i>
HG	<i>Hotărârea Guvernului</i>
RM	<i>Republica Moldova</i>
UE	<i>Uniunea Europeană</i>
OMAI	<i>Ordin al Ministrului de Interne</i>

Baza normativă:

Legislația internațională de referință:

- Declarația Universală a Drepturilor Omului
- Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale
- Carta drepturilor fundamentale a UE
- Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice

Legislația națională:

- Constituția RM
- Codul Penal al RM din 2002 cu nr. 985
- Codul Procesual Penal al RM
- Codul de Executare al RM
- Codul Contravențional al RM
- Legea nr.320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului
- Legea nr.333-XVI din 10.11.2006 cu privire la statutul ofițerului de urmărire penală
- Legea nr.216-XV din 29.05.2003 cu privire la Sistemul informațional integral automatizat de evidență a infracțiunilor, a cauzelor penale și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni și Legea Nr.982-XIV din 11.05.2000 privind accesul la informație
- HG nr. 246/1993 cu privire la asigurarea cu produsele alimentare a condamnaților la privațiune de liberate, a persoanelor aflate în izolatoarele de anchetă și instituțiile de reabilitare socială

- HG nr. 1474/2002 cu privire la asigurarea condițiilor conforme de deținere în IDP ale MAI
- OMAI nr.223/2012 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind activitatea IDP ale MAI

CONTEXT GENERAL

Prezentul Raport este rezultatul procesului de monitorizare a respectării drepturilor persoanelor reținute și/sau aflate în arest în cadrul a patru inspectorate de poliție din nordul țării, realizat de către Instituția Privată „Clinica Juridică Universitară” din Bălți, într-o perioadă de cinci luni consecutive ale anului 2017.

Anterior, în perioada 2015-2016, CJU a implementat cu susținerea Fundației Soros-Moldova proiectul *Monitorizarea respectării drepturilor omului în procesul de reținere în cadrul Inspectoratului de poliție din Municipiul Bălți*, care a avut drept scop testarea instrumentelor de monitorizare a drepturilor persoanei reținute și aflate în custodia poliției. În rezultatul procesului de testare, care a durat 3 luni, au fost documentate 21 de rețineri și a fost posibilă *utilizarea instrumentelor de monitorizare a respectării drepturilor persoanei reținute* propuse în Ghidul Practic de Monitorizare a Respectării Drepturilor Persoanei Reținute¹.

Implementarea acestui proiect a avut un dublu scop. Paralel cu testarea eficacității instrumentelor de monitorizare a respectării drepturilor persoanei reținute, a fost creată și instruită o echipă de monitori și coordonatori cu experiență exclusivă în utilizarea instrumentelor de monitorizare în cadrul instituțiilor de tip închis. De asemenea, organizația a acumulat experiență în interacțiune și colaborare cu organele de drept de tip închis, precum Inspectoratele de Poliție.

În rezultat, a fost creată o resursă importantă și deja cu experiență în utilizarea instrumentelor de monitorizare a respectării drepturilor persoanelor reținute. În acest context, procesul de testare a instrumentelor de monitorizare a fost o primă încercare de a afla situația *de facto*, din interiorul Inspectoratelor de poliție, a persoanelor cu statut de reținut și a celor care se află în custodia poliției.

Astfel, activitatea curentă de monitorizare/observare a respectării drepturilor persoanelor reținute din cadrul a patru IP din nordul Moldovei, este o continuare logică, care urmărește utilizarea instrumentelor de monitorizare deja testate în mai multe inspectorate de poliție din regiunea de nord a țării.

Raportul a fost elaborat în cadrul proiectului *Monitorizarea respectării drepturilor omului în procesul de reținere în cadrul a trei inspectorate de poliție din nordul Republicii Moldova*, susținut financiar de către Fundația Soros – Moldova și nu respectă neapărat punctul de vedere al acesteia.

Acțiunile de monitorizare a respectării drepturilor persoanelor reținute în inspectoratele de poliție sunt parte integrantă a unor activități în baza *Planului comun de acțiuni aferent Acordului de cooperare între MAI, IGP și FSM*, semnat în luna martie a anului 2016.

¹ Ghid practic de monitorizare a respectării drepturilor persoanei reținute, Fundația Soros-Moldova, 2015. Disponibil la <http://soros.md/publication/ghid-monitorizare-retinere>

Scopul principal care a fost urmărit de către echipa Clinicii Juridice Universitare, dintre care au făcut parte și 3 monitori/observatori abilitați, a fost de a înțelege situația curentă/actuală a respectării drepturilor persoanelor reținute în IP și de a reflecta lacunele procesual-penale în procesul de reținere/arest polițienesc. Paralel cu misiunea de observare a situației *de facto*, a persoanelor aflate în custodia poliției, s-a încercat elucidarea și a unor probleme de sistem (în baza interviurilor realizate cu colaboratorii IP), care fac dificilă realizarea acțiunilor procesual penale de reținere/arest și chiar interacțiune a cetățenilor cu reprezentanții forțelor de ordine și de drept.

Activitatea de monitorizare în cadrul IP a fost realizată în parteneriat cu Inspectoratul General al Poliției și Ministerul Afacerilor Interne al RM, în baza *PROTOCOALELOR de colaborare în vederea respectării drepturilor persoanelor reținute*, semnate cu fiecare IP individual. Aceste documente au inserat obiectivele urmărite, acțiunile comune și o metodologie clară de desfășurare a procesului de monitorizare și aflare a echipei CJU în cadrul IP. Paralel cu scopul principal, s-a urmărit și partea științifico-didactică de îmbunătățire a sistemului de învățământ practic juridic al studenților de la Facultatea de Drept și Științe Sociale de la Universitatea de Stat „Alec Russo” din mun. Bălți, prin implicarea acestora în procesul propriu-zis de observare a acțiunilor procesual-penale de reținere și arest.

Având în vedere legislația națională în domeniul justiției penale: *Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14.03.2003, Legea nr.320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, Legea nr.333-XVI din 10.11.2006 cu privire la statutul ofițerului de urmărire penală, Legea nr.216-XV din 29.05.2003 cu privire la Sistemul informațional integral automatizat de evidență a infracțiunilor, a cauzelor penale și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni și Legea Nr.982-XIV din 11.05.2000 privind accesul la informație*, au fost semnate PROTOCOALE de colaborare în vederea respectării drepturilor persoanelor reținute cu patru IP din regiunea de nord a țării.

Realizarea procesului de monitorizare în patru IP din nordul țării a constituit un exercițiu de colaborare și interacțiune între organizațiile societății civile și instituțiile de drept, abilitate în menținerea ordinii publice. Procesul propriu-zis de monitorizare, așa cum a avut loc acesta, este unul pilot, în premieră pentru RM. Dat fiind faptul că, orientarea majoră este față de instituțiile de detenție, precum penitenciarele din RM, în care au loc vizitele oficiale de monitorizare a membrilor Consiliului de Prevenire a Torturii, locurile de detenție provizorie din cadrul IP nu au fost monitorizate pe elementele de respectare a tuturor condițiilor de detenție .

Colectarea datelor și informațiilor cu privire la respectarea drepturilor persoanelor reținute și/sau aflate în custodia poliției a avut loc prin utilizarea diverselor instrumente, aplicate în exclusivitate în cadrul IP. Monitorizarea a implicat observarea procesului de reținere și arest, a locurilor de detenție provizorie, dar și interacțiunea cu colaboratorii IP, avocații și rudele persoanelor reținute, care au fost intervievați în baza chestionarelor. Datele colectate au fost prelucrate sub aspect calitativ, în primul rând, dar și sub aspect cantitativ, pentru o reflectare mai clară a volumului de muncă și a orelor de monitorizare efectuate de echipa CJU.

Constatările și rezultatele prezentate în acest Raport vin să denote situația *de facto* a persoanelor aflate în custodia poliției, sub aspect practic, real, așa cum este efectuată acțiunea procesual-penală de reținere față de prevederile legale. De asemenea, s-a încercat și colectarea de informații

privind dificultățile colaboratorilor IP, care au venit și cu unele recomandări de îmbunătățire a legislației, ceea ce ar permite facilitarea respectării drepturilor persoanei reținute dar și a colaboratorului IP.

Constatarea majoră, din multitudinea informației colectate, în rezultatul observării actului de arest și reținere în cadrul IP, poate fi rezumată la faptul că, deși legislația procesual-penală este unică pentru astfel de acțiuni, aceasta fie că nu are suficiente explicații metodologice/operaționale, fie că lasă loc de interpretare. Iată de ce, absența unor proceduri standard de operare pentru arest și reținere, impune acțiuni intuitive, uneori cutumiare, în realizarea acestora.

În unele cazuri, încălcarea drepturilor persoanelor reținute este inevitabilă și involuntară din partea colaboratorilor IP. Astfel de situații reies, de exemplu, din lipsa unor unități de cadre, precum interpret, psiholog, asistent medical în unele IP, ceea ce contribuie indirect la încălcarea drepturilor persoanelor reținute.

DREPTURILE PERSOANELOR REȚINUTE ȘI AFLATE ÎN CUSTODIA POLIȚIEI - STANDARDE INTERNAȚIONALE ȘI ASPECTE NAȚIONALE

Actualele standarde europene cu privire la luarea măsurii arestului sunt cuprinse în Articolul 5 al Convenției Europene a Drepturilor Omului. Articolul 5 (1)(c) din CEDO afirmă că privarea de libertate a unei persoane se face „în vederea aducerii sale în fața instanței competente, atunci când există motive întemeiate de a se bănuși că a săvârșit o infracțiune sau când există indicii temeinice ale necesității de a-l împiedica să săvârșească o infracțiune sau să fugă după înfăptuirea acesteia”. Orice persoană lipsită de libertate în condițiile descrise în Articolul 5 al CEDO „are dreptul să facă recurs în fața unui instanțe de judecată, pentru ca această să se pronunțe într-un termen scurt asupra legalității arestării preventive și să dispună eliberarea dacă arestarea este ilegală”. De asemenea, CEDO a dezvoltat principiile generale pentru aplicarea Articolului 5, care ar trebui să guverneze luarea deciziilor cu privire la arestul preventiv și care, aplicate ca atare, ar consolida respectarea drepturilor omului. Aceste standarde s-au dezvoltat în timp, în baza unei jurisprudențe europene tot mai voluminoase.

CEDO a decis că o persoană reținută pe motiv că este suspectată de comiterea unei infracțiuni trebuie să fie adusă imediat sau „cu celeritate”² în fața instanței și că marja de flexibilitate în interpretarea și aplicarea noțiunii de „celeritate” este foarte limitată.

Cu referire la standarde internaționale care guvernează reținerea/arestul persoanelor de către organele de forță, sunt prevăzute următoarele principii: *prezumția nevinovăției, principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, principiul represiunii universale, principiul răspunderii penale individuale și personale și principiul neretroactivității.*

Dintre drepturile de bază care sunt prevăzute de standardele internaționale se regăsesc următoarele:

- a) dreptul la libertate și siguranță
- b) dreptul de a nu fi reținut, arestat sau deținut ilegal

² Limita acceptabilă a arestului preventiv nu a fost definită de CEDO, însă în cazul *Brogan și alții vs. Marea Britanie* din 29 noiembrie 1988, Curtea a decis că perioadele de arest preventiv de 4 până la 6 zile au încălcat Articolul 5 (3).

- c) dreptul de a fi informat, în cel mai scurt timp, despre motivul detenției
- d) dreptul de a fi adus îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare

Accentul de bază, în procesul de monitorizare a respectării drepturilor persoanelor reținute, a fost pus pe respectarea concordanței dintre aplicarea drepturilor internaționale în procesul penal și cele naționale, sub aspect practic.

Astfel, CEDO stipulează că „orice persoană are dreptul la libertate și siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale...”, Articolul 5 (1) CEDO. Mai mult ca atât, acest drept devine actual ori de câte ori o persoană interacționează cu autoritățile, în special, cu organele de forță și de drept. Precum este stipulat în Constituția RM „Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile. Perchiziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și procedura prevăzută de lege”³.

Dreptul la libertate și siguranță este văzut și ca dreptul de a nu fi reținut, arestat sau deținut ilegal. Prin acest drept se subînțelege interzicerea *reținerii sau a detenției arbitrare*. Iar noțiunea de „*reținere*”, în sensul explicativ ar impune 2 stări ale persoanei, precum starea fizică – oprirea și/sau împiedicarea unei persoane de a se deplasa *de facto*. Dar, este și o stare *de iure*, atunci când reținerea persoanei este o măsură de constrângere dispusă de către organele competente, prin lipsirea de libertate a acesteia pe o perioadă scurtă de timp (nu mai mult de 72 de ore) și plasarea acesteia în locurile și condițiile strict stabilite prin lege.

Reieșind din aceste considerente și din prevederile procesual-penale referitoare la arest, reținere și detenția persoanelor în locurile strict prevăzute prin lege, precum izolatoarele de detenție preventivă (IDP) din cadrul inspectoratelor de poliție, procesul de monitorizare a vizat respectarea următoarelor drepturi ale persoanelor aflate în custodia poliției în cadrul a 4 IP din nordul țării:

- a) *Dreptul la informare*
- b) *Dreptul la apărare*
- c) *Dreptul la traducător/interpret*
- d) *Dreptul la tăcere*
- e) *Dreptul la asistență medicală*
- f) *Dreptul de a informa rudele sau alte persoane despre reținere*
- g) *Dreptul de a nu fi supus relelor tratamente și de a depune plângeri*

De asemenea, au fost observate și condițiile de reținere/detenție provizorie din cadrul izolatoarelor de detenție preventivă:

- a) *acces la iluminare*
- b) *ventilarea încăperilor*
- c) *temperatura*
- d) *umiditatea*
- e) *alimentația*
- f) *miros*

³ Constituția RM, art. 25 (1), (2) și Codul de Procedură Penală al RM, art. 11(1) și (2)

- g) spații speciale (baie, WC, bloc sanitar, bloc alimentar)
- h) spații pentru recreare și
- i) încăperi pentru discuții private cu avocatul sau colaborarii IP

În procesul de monitorizare s-a luat în considerație și faptul că, legea procesual-penală prevede că organul de urmărire penală **este obligat** să asigure persoanelor reținute deplina exercitare a drepturilor procesuale consacrate în Codul de Procedură Penală (cele enunțate mai sus).

METODOLOGIA

Sub aspect metodologic, organizarea procesului de monitorizare a respectării drepturilor persoanelor reținute și/sau aflate în custodia poliției, a implicat mai multe acțiuni complexe: *de cercetare și analiză, de organizare, de observare, de colectare a datelor și de procesare a acestora.*

Astfel, mai jos sunt prezentate principalele metode de monitorizare care au fost utilizate:

- Studiul/cercetarea reglementărilor internaționale și naționale și alte documente de orientare în domeniul penal și procesual-penal;
- Colectarea de informații prin implicarea directă a resurselor umane calificate - monitori. Metoda specifică utilizată la această fază fiind observația procesului de arest și reținere;
- Implicarea resurselor umane suplimentare, cu scopul de a diversifica instrumentele de monitorizare utilizate și de a urma componenta științifico-practică pentru studenții de la Facultatea de Drept și Științe Sociale implicați în proiect;
- Chestionarea verbală (și/sau scrisă după caz): discuții cu persoanele responsabile din cadrul IP, colaboratori ai IP;
- Colectarea de date statistice, care prezintă informații reale și pertinente pentru perioada de monitorizare;
- Raportări periodice din partea echipei de monitori;
- Raport final de monitorizare, cu un conținut de informații sub aspect de constatări și concluzii.

Principalele sarcini de monitorizare au constituit:

1. Planificarea colectării și prelucrării datelor, ca fiind posibile date complete cu privire la situația respectării drepturilor persoanelor reținute într-o anumită zonă (patru IP din nordul țării), pentru a evalua situația curentă;
2. Efectuarea unei comparații a stării actuale *de facto* cu concordanța și corespunderea cu situația *de jure*, cu legislația națională și prevederile internaționale în domeniu;
3. Determinarea cauzelor încălcărilor și prezentarea unor soluții rezonabile pentru a îmbunătăți situația dată;
4. Acumularea de materiale necesare pentru continuarea activităților post-monitorizare.

Principiile pentru monitorizarea respectării drepturilor persoanelor reținute în inspectoratele de poliție au fost inspirate din principiile monitorizării drepturilor omului, prevăzute în Capitolul 2 din Manualul ONU privind monitorizarea drepturilor omului, nr.⁷⁴ și din Ghidul

⁴ Manualul ONU privind monitorizarea drepturilor omului, Capitolul 2 (Manual on Human Rights Monitoring, Chapter 02, Basic Principles of Human Rights Monitoring), <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Chapter02-MHRM.pdf>

Practic de Monitorizare a Respectării Drepturilor Persoanelor Reținute⁵, elaborat de către Fundația Soros-Moldova în cadrul Proiectului operațional *Garanții procesuale la etapa urmăririi penale*.

Procesul de monitorizare s-a desfășurat în baza următoarelor principii:

1. Acuratețea informațiilor colectate, verificarea și raportarea acestora;
2. Confidențialitatea informațiilor și a surselor de informare;
3. Obiectivitate și imparțialitate;
4. Siguranța persoanei reținute;
5. Ne implicare în activitatea organului de poliție.

Resursa cea mai importantă în realizarea procesului de monitorizare a constituit **resursa umană**. Resursele umane implicate în realizarea proiectului au fost divizate în 2 echipe: echipa de proiect responsabilă de partea organizatorică/de management (3 persoane) și echipa de monitori (3 persoane). De asemenea, pentru a realiza scopul științifico-practic, au fost implicați și 4 studenți de la Facultatea de Drept și Științe Sociale din cadrul Universității de Stat „Alecă Russo” din mun. Bălți. Astfel, o parte a echipei de proiect implicată în procesul de monitorizare a venit cu abilități deja formate din proiectul precedent de testare a instrumentelor de monitorizare, iar cealaltă parte a echipei au fost abilitați în cadrul unei vizite de studiu în România, la organizația gazdă Asociația Pentru Apărarea Drepturilor Omului în România – Comitetul Helsinki (APADOR-CH). Organizația APADOR – CH fiind una cu o experiență vastă în procesul de monitorizare a arestului polițienesc, a locurilor de reținere și detenție și interacțiune a cetățenilor cu forțele de ordine.

Sub aspect metodologic, fiecare monitor a fost dislocat la câte un inspectorat de poliție, având în „ajutor” câte un student. Implicarea monitorilor a avut loc doar după o setare și o înțelegere clară a metodologiei procesului de monitorizare propriu-zis și a instrumentelor de monitorizare care urmau a fi utilizate.

Perioada de monitorizare a fost de 5 luni consecutive, cu implicarea a patru inspectorate de poliție din nordul țării.

Instrumentele de monitorizare și procesul propriu-zis de monitorizare.

Pentru colectarea datelor în procesul de monitorizare, au fost utilizate instrumentele de monitorizare testate și adaptate în cadrul proiectului *Monitorizarea Respectării drepturilor persoanelor reținute în Inspectoratul de poliție Bălți*, implementat de către Clinica Juridică Universitară în anul 2016.

Principalele instrumente de monitorizare și acțiuni care au avut loc în procesul de monitorizare sunt:

a) observația

⁵ Ghid Practic de Monitorizare a Respectării Drepturilor Persoanelor Reținute, <https://www.soros.md/files/publications/documents/Ghid%20Monitorizare%20Retinere.pdf>

- b) chestionarul
- c) sumarul de repere pentru observarea locului de detenție provizorie
- d) notele și raportarea

Observația („observare” din limba latină – *a privi, a fi atent la ceva*) este o metodă de cercetare/monitorizare care implică prezența fizică a persoanei și activizarea sistemelor olfactiv și vizual.

Astfel, prezența monitorilor și a studenților de la Facultatea de Drept și Științe Sociale din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” în cele patru inspectorate de poliție din nordul țării a avut loc în baza unui acord prealabil și unui grafic prestabilit.

Pentru constatarea și notarea fenomenelor/situațiilor în modul în care ele au loc și consecințele acestora, monitorii au utilizat două tipuri de observație: *pasivă și neimplicată* și *activă și implicată*.

La faza de observație *pasivă și neimplicată*, se referă situația când monitorul este prezent în cadrul inspectoratului de poliție și nu interacționează verbal cu nici o persoană ce se află în încăpere. Scopul principal al monitorului, la această fază, fiind observarea lucrurilor pentru colectarea de date veridice, așa cum sunt ele *de facto*, privind procesul de interacțiune a cetățenilor cu organele de forță, procedura de reținere și arest.

Pentru a colecta informația și datele necesare, monitorii au avut la bază întrebările din *instrumentele de tip chestionar-interviu*, fără a fi completate acestea. Toate observațiile și constatările urmau a fi memorizate și expuse în raportul de activitate al monitorului, care conține date cantitative și calitative pe marginea respectării drepturilor persoanelor reținute și aflate în custodia poliției.

Faza de observație *activă și implicată* a constituit 20% din volumul total de monitorizare. Astfel, la această etapă monitorul a interacționat cu colaboratorii IP, cu persoanele reținute și cu avocatul prezent la reținerea *de jure*. Scopul principal al monitorului, la această etapă, fiind colectarea de informații din spusele „actorilor” principali, pentru o evaluare comparativă a observațiilor personale cu cele livrate.

Drepturile de bază ale persoanei reținute care au fost monitorizate sunt reflectate în toate instrumentele de tip chestionar, utilizate în procesul de monitorizare: chestionar destinat persoanelor reținute, chestionar-interviu cu ofițerii de urmărire penală responsabili de actul de reținere și chestionarul-interviu cu avocatul persoanei reținute. Astfel, drepturile de bază care au fost monitorizate sunt:

- a) Dreptul la informare
- b) Dreptul la apărare
- c) Dreptul la traducător/interpret
- d) Dreptul la tăcere
- e) Dreptul la asistență medicală
- f) Dreptul de a informa rudele sau alte persoane despre reținere
- g) Dreptul de a nu fi supus relelor tratamente și de a depune plângeri

De asemenea, au fost observate și condițiile de reținere/detenție provizorie din cadrul izolatoarelor de detenție preventivă:

- j) acces la iluminare*
- k) ventilarea încăperilor*
- l) temperatura*
- m) umiditatea*
- n) alimentația*
- o) miros*
- p) spații speciale (baie, WC, bloc sanitar, bloc alimentar)*
- q) spații pentru recreare și*
- r) încăperi pentru discuții private cu avocatul sau colaboratorii IP*

Pentru o înțelegere mai clară a situației persoanei reținute și aflate în custodia poliției, monitorul urma să observe următoarele:

- 1. Ce a servit drept temei invocat inițial pentru reținere și transportare la sediul Inspectoratului de Poliție?*
- 2. Dacă persoanele care au efectuat reținerea s-au legitimat?*
- 3. Cum a fost adusă persoana reținută la sediul poliției: cu mașina poliției; escortat de ofițerul de poliție; de sine stătător; în alt mod.*
- 4. În cazul reținerii în stradă sau în alt loc, cât timp a trecut de la momentul reținerii faptice până la aducerea în sediul poliției în vederea documentării actului de reținere?*
- 5. Dacă persoana a fost invitat(ă) la sediul poliției, i s-a comunicat inițial care a fost motivul?*
- 6. Când a fost informată persoana că este reținută? În acest timp a avut posibilitatea/permisiunea de a se deplasa? A avut acces la apă, la veceu, la telefon?*
- 7. Poliția a aplicat la reținere forța fizică, mijloace speciale sau arma de foc? Dacă da, ce anume:*
 - a. forța fizică - descrieți în măsura posibilităților ce fel de procedee speciale a utilizat poliția;*
 - b. mijloace speciale - descrieți în măsura posibilităților ce fel de mijloace au fost puse în aplicare (baston de cauciuc, scut, baston telescopic, câine de patrulă, gaz lacrimogen, altele);*
 - c. arma de foc - descrieți în măsura posibilităților cum a avut loc utilizarea armei de foc (avertisment, tragerea în aer, tragerea spre țintă);*
- 8. A fost oferită, prezentată informația despre drepturile procesuale la etapa reținerii? Dacă da, cum a fost informată persoana reținută: verbal; scris; contra semnătură; într-un alt mod.*

9. *La ce moment al reținerii a fost informată persoana despre drepturile procesuale: în momentul reținerii de facto; în timpul aducerii la sediul poliției; în timpul completării procesului-verbal al reținerii; în momentul plasării în detenție provizorie?*
10. *Cine a informat sau a prezentat informația scrisă despre drepturile procesuale la etapa reținerii: ofițerul de poliție care a efectuat reținerea; ofițerul de poliție care a completat procesul-verbal al reținerii (dacă este altul decât persoana care a efectuat reținerea); altă persoană? Cine era prezent în momentul documentării actului de reținere când au fost explicate drepturile procesuale la etapa reținerii?*
11. *La momentul aflării în incinta poliției a avut persoana reținută acces la pliante, afișe, panouri informative etc., care să permită informarea privind drepturile procesuale specifice la etapa reținerii?*
12. *Ofițerul de poliție a explicat în ce constă dreptul la tăcere?*
13. *Ofițerul de poliție a solicitat explicații până la sosirea avocatului?*
14. *Înțelege, persoana reținută, limba în care a comunicat polițistul?*
15. *A avut nevoie persoana reținută de asistența unui interpret?*
16. *Cine a solicitat prezența interpretului: persoana reținută sau ofițerul de poliție din propria inițiativă?*
17. *Cine a participat în calitate de interpret la perfectarea actului de reținere: interpretul autorizat; interpretul neautorizat; un terț angajat al poliției; avocatul; altă persoană?*
18. *Cum a avut loc interpretarea în procesul reținerii: în persoană; prin telefon; prin mijloace de comunicare electronică; altă modalitate?*
19. *Au fost efectuate anumite acțiuni procesuale, la care interpretul nu a participat? Dacă da, care sunt aceste acțiuni? Ce a întreprins avocatul în situația dată?*
20. *Ce acte procesuale, traduse în limba pe care o înțelege persoana reținută, au fost înmânate? La solicitarea cui acestea au fost înmânate: a avocatului; a ofițerului de poliție care a întocmit procesul verbal de reținere?*
21. *A fost explicat dreptul de a înștiința o rudă sau o altă persoană despre faptul reținerii persoanei de către poliție?*
22. *A fost explicată esența și conținutul dreptului la asistență juridică? A avut persoana reținută avocat prin contract sau a apelat la serviciile unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat de urgență?*
23. *Cât timp a trecut de la solicitarea avocatului până la prezentarea acestuia la locul deținerii în vederea documentării actului de reținere?*
24. *Unde și în ce modalitate s-au realizat întrevederile confidențiale cu avocatul persoanei reținute în perioada reținerii?*

25. *Cine a perfectat/intocmit procesul-verbal de reținere: ofițerul de poliție care a reținut persoana; o altă persoană?*
26. *Procesul-verbal de reținere a fost perfectat în prezența persoanei reținute?*
27. *A avut posibilitate persoana reținută să facă obiecții/comentarii la înscrisurile din procesul-verbal de reținere?*
28. *Avocatul era prezent când se completa procesul-verbal al reținerii?*
29. *A fost plasată persoana reținută în detenția provizorie a poliției/izolatorul de detenție provizorie? Cât timp a trecut de la momentul reținerii până la momentul plasării în detenție provizorie?*
30. *Cât timp a trecut de la momentul reținerii faptice a persoanei până la transmiterea acesteia ofițerului de urmărire penală în vederea perfectării actului de reținere?*
31. *Cât a durat întocmirea procesului-verbal al reținerii de la momentul aducerii persoanei la sediul Inspectoratului de Poliție?*
32. *Pe durata reținerii faptice a persoanei, până la și după perfectarea procesului verbal de reținere, a avut aceasta acces la apă, la veceu, la telefon?*
33. *Persoana reținută a solicitat administrarea anumitor documente sau a altor mijloace de probă?*
34. *Cine mai era prezent sau a luat parte la procesul de completare a procesului-verbal de reținere în afară de ofițerul de poliție, ofițerul de urmărire penală?*
35. *A fost solicitată examinarea medicală de către persoana reținută? Dacă da, unde a avut loc examinarea?*
36. *Este prezent asistentul medical în incinta Inspectoratului de Poliție?*
37. *Are asistentul medical spațiu separat pentru efectuarea controlului medical?*
38. *S-a prezentat asistentul medical, de fiecare dată, la solicitarea persoanei reținute?*

Pentru observarea locului de detenție provizorie au fost utilizate chestionarele – interviu cu persoana responsabilă de izolator. Astfel, complementar la observațiile monitorului, au fost colectate și informațiile verbale ale persoanei responsabile.

**Echipa CJU a avut acces la doar 3 Izolatoare de Detenție Provizorie din cele 4 IP participante în cadrul acestui exercițiu.*

Informațiile colectate în rezultatul interviului cu persoana responsabilă de IDP au fost bazate pe următoarele întrebări:

1. *Izolatorul de Detenție Preventivă se află în incinta IP sau este amplasat într-o clădire separată?*

2. *Există posibilitate la sediul poliției pentru a deține separat bărbații și femeile, maturii și minorii supuși actului de reținere?*
3. *Ce fel de utilități sunt disponibile în celula unde sunt deținute persoanele reținute: apă; canalizare; lumină naturală; ventilare; altele?*
4. *De câte ori pe zi are loc alimentarea persoanelor reținute deținute provizoriu și din ce constau produsele alimentare?*
5. *Care este cantitatea de produse alimentare prevăzută pentru o singură persoană deținută?*
6. *Este diferență în cantitatea de mâncare acordată femeilor, copiilor sau bărbaților?*
7. *Ce fel de tacâmuri sunt utilizate la servirea mesei?*
8. *Există personal medical, care să asigure examinarea medicală a persoanelor deținute la momentul intrării și ieșirii din celule a persoanelor reținute?*
9. *Care este regimul de lucru al acestui personal medical?*
10. *În ce modalitate este asigurat accesul la asistență medicală în regim de urgență sau în afara programului de lucru al personalului medical cu referire la persoanele reținute/deținute provizoriu?*
11. *Unde are loc examinarea medicală a persoanei reținute care urmează a fi plasată în detenție provizorie, cine este, de regulă, prezent pe durata acestei examinări și cum sunt documentate rezultatele acestei examinări?*
12. *Ați avut solicitări din partea rudelor persoanelor reținute/deținute provizoriu de a le permite transmiterea de alimente sau obiecte de uz personal, vestimentar, medicamente către aceștia și care a fost decizia luată de Dvs. în astfel de cazuri?*
13. *Ați avut solicitări din partea rudelor apropiate a persoanelor reținute/deținute provizoriu de a li se acorda posibilitatea de întrevvedere cu acestea din urmă?*
14. *Au fost contramandate sau acceptate astfel de întrevederi? Din ce motiv au fost contramandate sau neacceptate?*
15. *Câte persoane reținute sunt deținute provizoriu la momentul de față?*

COLECTAREA ȘI PROCESAREA DATELOR

Procesarea datelor și informațiilor a reprezentat etapa post-monitorizare, în care au fost sistematizate, interpretate și analizate toate datele colectate în urma studierii actelor normative în domeniul procesual-penal, observațiilor monitorilor, rapoartelor de activitate a monitorilor, discuțiilor cu colaboratorii IP-urilor și interviurilor.

Toate sursele de informare și datele devenite cunoscute în procesul de monitorizare sunt păstrate și prelucrate în conformitate cu principiul de confidențialitate. Date cu caracter personal și de identitate nu au fost colectate.

Compilarea informațiilor, prezentarea constatărilor și formularea concluziilor au fost realizate de toată echipa de proiect și incluse în prezentul Raport de monitorizare.

Procesarea datelor a avut loc sub aspect cantitativ și calitativ. Sub aspect cantitativ, putem evidenția următoarele cifre pentru perioada de 5 luni de monitorizare:

- 164 vizite de monitorizare întreprinse la 4 inspectorate de poliție din nordul RM;

- 450 ore de monitorizare în cadrul a 4 inspectorate de poliție din nordul țării, pentru o perioadă de 5 luni;
- 3 izolatoare de detenție preventivă vizitate;
- 10 interviuri realizate cu: colaboratorii inspectoratelor de poliție, 2 persoane după eliberarea din reținere, 2 avocați ai persoanelor reținute, 1 persoană aflată în izolatorul de detenție preventivă din cadrul inspectoratului de poliție.

12 rapoarte de monitorizare prezentate de către monitori pentru fiecare lună de activitate în cadrul inspectoratului de poliție la care au fost atașați.

CONSTATĂRI

Situația generală/de facto a respectării drepturilor persoanelor reținute în cadrul a 4 inspectorate de poliție din nordul țării a fost observată în perioada februarie-iunie a anului 2017. Exercițiul de monitorizare și observare a procesului de reținere/arest și aflare a persoanei în custodia poliției a fost unul bazat pe interes reciproc și s-a desfășurat în strictă conformitate cu actele de colaborare semnate și convenite între ambele părți.

Dintre 12 inspectorate de poliție din nordul RM care au primit invitația de colaborare, au reacționat pozitiv 4 inspectorate, cu care au și fost semnate protocoale de colaborare. Condițiile generale și cele specifice de acces în cadrul inspectoratelor de poliție au fost discutate în prealabil cu fiecare în parte. Una dintre condițiile principale setate pentru fiecare inspectorat a fost neimixtiunea în activitatea colaboratorilor de poliție, precum și urmarea tuturor regulilor de confidențialitate a datelor și informațiilor acumulate.

Scopul principal al acțiunilor de monitorizare a fost evaluarea situației de fapt a persoanelor reținute și aflate în custodia poliției. Astfel, au fost luate sub observație procedurile și practicile existente în cadrul inspectoratelor de poliție privind realizarea procesului de reținere și arest și situația respectării drepturilor procesuale ale persoanelor reținute și aflate în cadrul IP (în oficiile inspectorilor de poliție, pe holuri și în izolatoarele de detenție preventivă).

Procesul de monitorizare a adus câteva constatări, care pot fi generalizate pentru toate cele 4 inspectorate.

O concluzie generală: procedurile procesual-penale aplicate și utilizate în asigurarea respectării drepturilor persoanelor reținute sunt conforme celor prezentate în legislația națională, cu unele abateri și neconcordanțe, care adesea sunt cauza unor circumstanțe involuntare sau independente de voința părților participante.

Procesul de reținere a persoanei, începând cu faza reținerii *de facto*, conducerii persoanei în IP și realizarea acțiunilor procesuale de reținere prezintă unele diferențe de la un inspectorat de poliție la altul. Aceste diferențe sunt bazate pe „reguli locale” „moștenite de la colegi”, care sunt învățate în procesul de activitate a colaboratorilor IP și preluate de la colegi. Unele dintre diferențe (ca de ex. aplicarea cătușelor la momentul escortării persoanei reținute sau/și informarea despre dreptul la tăcere) sunt bazate pe interpretări diferite, uneori eronate ale

legislației. Cu toate acestea, în nici unul dintre cazurile observate, cătușele nu au fost utilizate la copii și femei.

DREPTUL LA INFORMARE

Asigurarea *dreptului la informare* a persoanelor reținute privind drepturile pe care le are persoana în calitate sa de reținut are loc (din practica obișnuită) prin prezentarea informației pe suport de hârtie scrisă/tapată la faza de reținere *de jure*, în momentul întocmirii procesului-verbal de reținere.

Un instrument nou de informare a persoanelor reținute este utilizat de către ofițerii de poliție la faza reținerii *de facto*. Aceasta este *Scrisoarea de drepturi* pentru persoanele reținute, despre care am aflat de la persoanele intervievate din cadrul a 2 inspectorate de poliție. Scrisoarea de drepturi este disponibilă în 11 limbi (română, rusă, bulgară, arabă, turcă, engleză, franceză, găgăuză, germană, italiană și ucraineană) și conține informații comprehensive privind dreptul la asistență din partea unui avocat, dreptul la informare privind motivele reținerii, dreptul de a păstra tăcerea, dreptul de a avea acces la documente referitoare la reținerea persoanei, dreptul de a contacta telefonic rudele sau alte persoane ș.a.

Utilizarea unei astfel de metode de informare este relativ nouă, implementată de către MAI și IGP, de aproximativ 6 luni (la data realizării procesului de monitorizare), ca rezultat al colaborării cu Fundația Soros-Moldova, fiind un instrument destinat informării persoanelor reținute despre drepturile garantate de lege în perioada aflării în custodia poliției.

Scrisoarea de drepturi a fost observată în oficiile ofițerilor de urmărire penală și în unitatea de gardă a inspectoratelor de poliție. În 2 IP dintre cele vizitate, Scrisoarea de drepturi este atârnată pe panourile informative din cadrul IP și este disponibilă pentru informarea oricărei persoane care se află în inspectorat.

Cu toate acestea, metoda uzuală de informare a persoanelor reținute la faza întocmirii procesului-verbal de reținere rămâne a fi informarea privind drepturile persoanei reținute prezentată pe suport de hârtie. De cele mai dese ori, această informație este scrisă cu caractere minuscule, care în situații de nevoi speciale legate de dizabilități ale aparatului vizual ar prezenta dificultăți în a fi vizualizate și înțelese.

În cazul în care persoana reținută a solicitat explicații suplimentare de la colaboratorul de poliție, acesta i le-a oferit și a răspuns la toate întrebările acordate. Asigurarea respectării dreptului la informare a persoanei reținute se face prin semnătura aplicată de către persoana reținută. În unele cazuri fără a se asigura dacă aceasta a citit sau a înțeles conținutul prezentat.

Prezentarea informației și contrasemnarea acesteia se face la faza reținerii *de jure*, la momentul când are loc deja întocmirea procesului-verbal de reținere, aceasta fiind în cadrul inspectoratului de poliție.

DREPTUL LA APĂRARE

Dreptul la apărare este asigurat prin întrebarea: „*Ai avocat?*” sau „*Ai nevoie de avocat?*”. Explicații detaliate privind sistemul de asistență juridică garantată de stat și asistență calificată în bază de contract, sunt oferite doar la solicitarea persoanei reținute. În toate cazurile monitorizate de către CJU, colaboratorii IP au asigurat persoana reținută cu un apărător din lista avocaților incluși în graficul de serviciu pentru acordarea asistenței juridice de urgență. Solicitarea unui avocat de serviciu din partea oficiului teritorial de asistență juridică garantată de stat a avut loc practic imediat (cel mult 1 oră), după constatarea necesității unui apărător din sistemul de asistență juridică garantată de stat. Astfel, am putea spune că, la capitolul asigurării dreptului la apărare din partea colaboratorilor de poliție, situația este conformă legislației (conform CPP, organul de urmărire penală are la dispoziție 1 oră după momentul reținerii, pentru a solicita apărătorul din cadrul sistemului de asistență juridică garantată de stat prin diversele metode disponibile (scrisoare expediată prin fax, apel telefonic sau discuții personale).

Cu toate acestea, asigurarea dreptului la apărare are loc doar la momentul reținerii *de jure*, atunci când este întocmit procesul-verbal de reținere și nu este aplicată această regulă pentru reținerile de facto (în stradă) și nici în cazurile de flagrant delict, atunci când escortarea persoanei până la IP poate dura mai mult de 1 oră.

Problema constatată (*din expunerea colaboratorilor IP, dar și din spusele persoanei reținute*) nu este una legată de procedură, dar ține de faptul că, apărătorii din sistemul de asistență juridică garantată de stat nu întotdeauna sunt receptivi la solicitările colaboratorilor IP, în special pe timp de noapte, de sărbători și pe perioada estivală a anului. Aceste situații sunt specifice și se referă la solicitări repetate, atunci când prezența avocatului este necesară la realizarea unor acțiuni procesuale penale din cadrul urmăririi penale.

O problemă comună pentru toate inspectoratele de poliție este și faptul că, deși organul de urmărire penală al IP solicită prezentarea apărătorului în termenii legali, acesta din urmă se prezintă la expirarea termenului, sau refuză prezentarea pe timp de noapte sau din cauza condițiilor meteorologice (iarna/în luna februarie).

DREPTUL LA TĂCERE

În esență, dreptul la tăcere generează în favoarea bănuțului o dublă opțiune: de a-și exprima dreptul la tăcere și de a nu face declarații, sau de a renunța la acest drept și de a depune declarații. Astfel, persoana reținută își asumă riscul de a dezvălui informații care ulterior, pot fi utilizate în defavoarea sa.

Asupra persoanelor reținute la Inspectoratele de Poliție monitorizate, nu au fost aplicate constrângeri (fizice și violente) din partea colaboratorilor de poliție privind recunoașterea faptei infracționale. În 12 cazuri, persoanele reținute și-au exprimat dreptul la tăcere și nu au făcut careva declarații sau explicații organului de urmărire penală până la venirea avocatului.

Exercitarea dreptului de a nu mărturisi împotriva sa, nu a avut loc într-un caz de reținere, unde persoana reținută a renunțat la această prerogativă legală, fiind informată de către ofițerul de urmărire penală despre acest drept. Astfel, persoana a confirmat participarea în cadrul procesului

penal, prin semnarea de acte procedurale, până la sosirea avocatului și a primei întrevederi cu acesta. În plus, a făcut declarații la momentul aplicării măsurii preventive. Într-un alt caz, persoana reținută a semnat acte procedurale, a dat explicații și a depus declarații organului de urmărire penală, fără să fi avut loc o consultare anterioară cu avocatul. Cauza acestor acțiuni a fost renunțarea conștientă și expresă dreptul de a tăcea, fără aplicarea vreunei constrângeri din partea colaboratorului de poliție.

Reieșind din cele expuse, audierea bănuțului în lipsa apărătorului generează încălcarea legalității acțiunilor procedurale întreprinse, dar și inadmisibilitatea probei obținute.

Dreptul la tăcere este unul esențial în protecția drepturilor persoanelor reținute. S-a constatat faptul că, informarea persoanei reținute asupra acestui drept are loc în 87% din cazurile monitorizate, formal, fără o explicație clară a esenței acestui drept. În 18% din cazuri, explicarea esenței dreptului la tăcere a fost efectuată de către avocat, care a asigurat persoana reținută că nu vor surveni careva consecințe negative prin faptul că nu vor fi depuse declarații.

DREPTUL LA ASISTENȚĂ MEDICALĂ

Situația respectării *dreptului la asistență medicală* în cele 4 inspectorate de poliție este una foarte diferită. Reieșind din faptul că, în unele inspectorate de poliție asistentul medical se află în cadrul IP, având amenajat un punct medical cu toate medicamentele de primă necesitate, iar în alt IP, există doar un cabinet/oficiu amenajat doar cu o canapea de examinare medicală, iar asistentul medical se află în Spitalul orășenesc și se prezintă doar la solicitare. Cât ține de specializarea, competența asistentului medical și calitatea serviciilor acordate, nu ne putem expune, deoarece nu există un sistem de evaluare a calității serviciilor medicale prestate în cadrul inspectoratelor de poliție.

Din discuțiile purtate cu ofițerii de poliție, avocații, persoanele reținute și din observațiile monitorilor, toate persoanele plasate în IDP au fost examinate de către asistentul medical, iar formularul de examinare medicală completat a fost atașat dosarului penal.

Într-un IP se asigură și consiliere psihologică pentru persoanele reținute, pe când în altul nu există nici măcar o unitate de psiholog prevăzută în statele de personal.

În perioada de monitorizare, am asistat la situații în care a fost solicitat serviciul de urgență pentru persoana reținută și medicul legist, pentru constatarea leziunilor corporale și ulterior, geneza acestora.

DREPTUL LA INTERPRET/TRADUCĂTOR

Acțiunile de reținere și activitatea de urmărire penală au loc în limba de stat într-o măsură de 81%, în limba rusă – 12%, restul celor 7%, se datorează cazurilor în care este nevoie de comunicat în bulgară, turcă, ucraineană, romă sau altele (din observațiile și constatările monitorilor pentru perioada de monitorizare).

Nici unul dintre IP în care a avut loc procesul de monitorizare nu dispun de posturi de traducător în statele de personal, care ar fi putut asigura traducerea simultană în timpul reținerii de jure. Astfel, la realizarea traducerilor din limba română în limba rusă, și invers, sunt implicați ofițerii de urmărire penală, care posedă ambele limbi, sau colegii acestora. Unele inspectorate folosesc serviciile angajaților din cadrul judecătorei din oraș, alții – ale angajaților din oficiile notarilor.

Problema este că, procesul de interpretare contravine normelor procesual penale și trezesc suspiciuni părților implicate în proces, în cazurile în care se solicită traducerea înscrisurilor de pe documentele (procesele-verbale) întocmite.

Conform prevederilor legale, procesul verbal de reținere se întocmește în limba română și se înmânează persoanei reținute, fiind tradus în limba lui maternă sau în limba pe care o cunoaște. Reieșind din situația de lipsă de traducători, unele inspectorate de poliție utilizează un formular de proces-verbal de reținere ce conține informație atât în limbă română, cât și în limba rusă. Astfel, mai întâi, este indicat textul în limba română, iar mai jos, textul în limba rusă (scris cu caractere mici și plasat între paranteze). Această modalitate este utilă persoanelor vorbitoare de limbă rusă supuse actului de reținere, care, fără implicarea ofițerilor de urmărire penală, au posibilitatea de a se informa în mod independent despre conținutul actului procedural. Situația devine dificilă în cazul persoanelor reținute care nu posedă nici una dintre limbile enunțate.

DREPTUL DE A INFORMA RUDELE SAU ALTE PERSOANE DESPRE REȚINERE

Înștiințarea rudelor despre reținere se realizează în baza normei legale din Codul de Procedură Penală, art. 173 (1), care prevede că persoana care a întocmit procesul-verbal de reținere, imediat, dar nu mai târziu de 6 ore, este obligată să dea posibilitate persoanei reținute să anunțe una din rudele apropiate sau o altă persoană, la propunerea reținutului, despre locul unde acesta este deținut sau o anunță singură.

În practică, această situație este condiționată de mai mulți factori:

- *existența sau lipsa unui aparat de telefonie fixă cu acces de apel către operatorii de telefonie mobilă;*

În aceste situații, colaboratorul de poliție, de cele mai dese ori acesta fiind ofițerul de urmărire penală, anunță de sine stătător, ruda/persoana apropiată indicată de către reținut. În aceste cazuri este utilizat telefonul personal al polițistului, dacă este necesar de a lua legătura prin intermediul unui operator de telefonie mobilă. Telefonul de serviciu este folosit pentru a apela la numerele de telefonie fixă doar pe teritoriul țării.

- *accesibilitatea de a contacta rudele sau o persoană la indicația reținutului (cazurile în care rudele nu dispun de un telefon mobil sau fix);*

În procesul de monitorizare s-au observat situații în care ruda/persoana apropiată nu a putut fi contactată sau nu a fost accesibilă. De cele mai dese ori, persoana reținută a anunțat că nu cunoaște un număr de contact, sau ruda/persoana apropiată nu dispune de un telefon la care ar putea fi contactată. La survenirea unor astfel de situații, ofițerii de poliție asigură dreptul la înștiințarea/contactarea rudelor sau unei alte persoane prin diverse metode: fie contactează personal colaboratorul din regiune, care urmează să transmită informația la destinatar, fie

contactează primăria din localitate (cazurile când persoana reținută indică o rudă dintr-o altă localitate decât cea în care se află IP). La această etapă, primăria informează persoana destinatară, prin intermediul unui curier (nu este o funcție din primărie, ci poate fi orice persoană pe care o solicită funcționarul public).

În cazurile în care ruda/persoana apropiată urmează a fi înștiințată prin intermediul unor alte persoane care nu participă la procesul de reținere și nu au obligații procesuale, devine dificil de a vorbi despre respectarea dreptului de a comunica cu rudele. Astfel, chiar dacă ofițerul de urmărire penală își onorează obligația *de a oferi posibilitatea imediat, dar nu mai târziu de 6 ore după reținere*, înștiințarea rudei/persoanei apropiate depinde de persoanele terțe (curier, poștaş ș.a.), care nu au obligații procesuale și pot interveni diverse circumstanțe (timp de seară, noapte, ger, ploi ș.a.) care nu ar permite livrarea, în timp util, a informației către destinatar.

În acest context, putem spune că dreptul de a comunica cu rudele/a înștiința rudele este asigurat doar parțial, dacă accentul este pus pe finalitate – ruda știe/află despre reținere și este asigurat practic în 98-99%, dacă accentul este pus pe acțiunea ofițerului de urmărire penală – acțiunea de contactare a persoanei terțe, care va urma să înștiințeze ruda/persoana apropiată.

- *singura/unica rudă este plecată peste hotare*. În așa cazuri, chiar dacă CPP prevede dreptul de a comunica cu rudele, acesta nu poate fi asigurat și persoana reținută nu își va putea realiza dreptul de a înștiința ruda pe care o dorește. În lipsa unei persoane apropiate de alternativă, dreptul de comunicare cu rudele nu se realizează în termenii prevăzuți (cel târziu în 6 ore). Unii dintre ofițerii de urmărire penală utilizează rețelele de socializare ca Facebook și Odnoklassniki pentru a informa rudele aflate peste hotare (5 din 8 cazuri în care persoana reținută a indicat o rudă de peste hotare au fost informate prin intermediul rețelelor de socializare).

DREPTUL DE A NU FI SUPUS RELELOR TRATAMENTE ȘI DE A DEPUNE PLÂNGERI

Republica Moldova a realizat în ultimii ani reforme importante în domeniul garantării dreptului de a nu fi supus torturii, fiind motivat de presiunea aplicată de comunitatea internațională ca urmare a problemelor sistemice legate de respectarea articolului 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO).

Prevederile privind asigurarea dreptului de a nu fi supus relelor tratamente este regăsit în Constituția Republicii Moldova, unde în art. 24 alin. 2, se menționează că nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor crude, inumane ori degradante. Art. 10 alin. 3 și (31) al CPP și art. 5 alin. 3 al Codului contravențional, prevăd că nimeni nu poate fi supus torturii sau tratamentelor crude, inumane ori degradante, nimeni nu poate fi deținut în condiții umilitoare, nu poate fi silit să participe la acțiuni procesuale care lezează demnitatea umană.

În practică, tratamentele inumane sunt extrem de dificil de monitorizat. Acestea sunt relatate și anunțate de către victime/potențiale victime organului ierarhic superior sau în momentul constatărilor vătămarilor corporale de către medicul legist la solicitarea asistenței/examenului medical. Cât ține de presiunile psihologice, agresiunile verbale, odată fiind anunțate de către persoana reținută sau aflată în custodia poliției, urmează a fi investigate, iar sarcina probatorie de

neexistență a atare acțiuni îi revine autorității în a cărei custodie se află persoana privată de libertate, plasată la dispoziția unui organ de stat sau la indicația acestuia.

Pe perioada de monitorizare, acțiuni de tratament degradant față de persoanele aflate în custodia poliției nu au fost observate. Menționăm că, au fost observate doar reținerile de jure din cadrul IP, dar nu și cele de facto. Din discuțiile cu personalul inspectoratelor, plângeri pe acțiuni violente și rele tratamente din partea persoanelor reținute în perioada de monitorizare, nu au fost înregistrate și nu a fost intentat nici un dosar de investigație.

Din observațiile monitorilor s-au conturat câteva măsuri de asigurare a dreptului de a nu fi supus relexor tratamente. Acestea sunt: plasarea de camere video pe holurile inspectoratelor de poliție, care au capacitate de înregistrare video și audio; plasarea de camere video în odăile de întrevederi/audieri care au doar capacitate de înregistrare video (sunetul fiind exclus), ne aplicarea mijloacelor speciale și/sau a armei de foc din dotare asupra persoanelor reținute în cadrul inspectoratelor de poliție. Astfel, s-a constatat inexistența cazurilor de aplicare a cătușelor femeilor, copiilor și persoanelor de vârstă a treia care au fost reținute.

Cu toate acestea condițiile din Izolatoarele de Detenție Preventivă din cadrul IP vizitate sunt în stare neadecvată și neconforme standardelor, ceea ce rămâne a fi o sursă persistentă și continuă de încălcare a dreptului de a nu fi supus relexor tratamente.

Condițiile generale de detenție din cadrul izolatoarelor de detenție preventivă (IDP) din incinta Inspectoratelor de Poliție

Observarea condițiilor generale de detenție și aflare a persoanelor reținute în cadrul IDP a fost cea mai dificilă misiune de realizat pentru monitori și întreaga echipă CJU. Subiectul accesului în IDP a fost unul extrem de sensibil pentru 2 inspectorate de poliție, care inițial, au refuzat categoric accesul echipei CJU. Pe parcursul negocierilor, toate 4 IP au permis accesul monitorilor în IDP (fiecare IP având diverse condiții pentru monitori). Cu toate acestea, observarea Izolatoarelor de detenție provizorie pe parcursul perioadei de monitorizare a avut loc în 3 IDP. Informația despre numărul persoanelor aflate în izolatoarele de detenție preventivă a fost colectată din două surse: prin observare directă de către monitori și din sursele/înscrisurile oficiale.

În toate cele 3 izolatoare de detenție preventivă condițiile generale sunt diferite – de la bune, la satisfăcătoare și pe alocuri neconforme condițiilor standard. Toate IDP se află în cadrul (în clădirea) inspectoratelor de poliție, fie la demisol, fie la etajul 1. Accesul în IDP se face prin identificarea persoanei în baza actului de identitate și înregistrarea în Registrul deținut de unitatea de gardă. Responsabilitatea dată îi revine , de cele mai multe ori unei singure unități de personal care, de facto, este plasată și muncește exact în aceleași condiții în care sunt deținute persoanele.

Deși există un set de standarde (naționale și internaționale) de organizare și de menținere a izolatoarelor de detenție preventivă, acestea din urmă prezintă diferențe majore de organizare și de condiții de detenție preventivă de la un izolator la altul.

Astfel, din observații dar și ca urmare a discuțiilor purtate cu persoanele reținute referitor la condițiile de detenție din izolatorul de detenție provizorie, am aflat despre nemulțumirea lor în ceea ce privește ventilația, aerisirea celulelor (că este deficitară) și umiditatea aerului (este ridicată). De asemenea, persoanele reținute au mărturisit faptul că, deși servesc masa de 3 ori în zi, „și-ar dori ca porția de mâncare să fie puțin mai mare, iar de câteva ori, mâncarea a fost servită deja rece și nu caldă” (citată din spusele persoanei aflate în IDP). Niciunul din IDP nu dispune de un bloc alimentar/punct de preparare a hranei. Aceasta este livrată în inspectorat în conformitate cu numărul de persoane aflate în IDP, sub forma serviciului de *catering/livrare*. Există diferență mare în calitatea mâncării și modul de servire a meselor, care se datorează prestatorului de servicii de *catering/livrare*. Astfel, dacă unele IP au decis să contracteze agenți economici privați pentru livrarea meselor, alte inspectorate au rămas la ideea și practica veche de a contracta instituțiile publice (de exemplu spitalul din localitate) pentru servicii de alimentație a persoanelor aflate în IDP.

Pentru comparație, situația la un alt IDP ar fi următoarea:

1. Coridorul/holul

- a. Iluminarea – este slabă;
- b. Ventilarea – este într-o stare bună, dublată: ventilare naturală prin deschiderea geamurilor permissive și prin sistemul artificial de ventilare care, conform constatărilor, este defectat de ceva timp;
- c. Temperatura – satisfăcătoare;
- d. Umiditatea – corespunzătoare;
- e. Mirosuri străine, iritante – prezent miros specific.

Altele: camera pentru discuții este confortabilă și dispune de mijloace tehnice cum ar fi: cameră video, însă lipsește cabina telefonică pentru discuțiile confidențiale.

2. Celulele

- a. Iluminare – scăzută;
- b. Ventilarea – bună, geamurile de aerisire erau deschise;
- c. Temperatura – normală;
- d. umiditatea – normală;
- e. miros – specific persistent;
- f. dotare – cazarmament parțial; din 5 celule, toate a câte două locuri; lenjeria de pat (saltelele și restul) învechită.

**Persoanelor aflate în izolator nu le este oferită lenjerie pe termenul reținerii.*

3. Cantina/bucătăria/blocul alimentar

a. Mâncarea este adusă de la restaurantul din localitate în cutii de plastic pe feluri de mâncare. Nu a fost constatată/văzută veselă pentru servire în blocul alimentar din IDP.

4. WC

- a. iluminarea – este naturală. Plasarea WC este în afara celulelor, la nivelul subsolului;
- b. ventilare – este naturală, WC nu sunt dotate cu uși la intrare;
- c. temperatură – conform temperaturii de afară;
- d. umiditate – conform umidității de afară;
- e. mirosul – este specific locului.

Altele: în locurile din preajma WC, inclusiv și în WC, persistă ciuperca de mucegai.

5. Baia

- a. Iluminare – normală;
- b. Ventilare – normală;
- c. Temperatura – corespunzătoare;
- d. Umiditatea – lipsește;
- e. Miros specific – lipsește.

Altele: Încăperea pentru baie este bine dotată (teracotă, ușă din PVC, etc.)

Deficiențele comune pentru toate izolatoarele de detenție preventivă ar fi:

- a) amplasarea celulelor la nivelul demisolului clădirii Inspectoratului de Poliție, astfel încât ventilația și aerisirea acestora este deficitară, iar iluminarea naturală și artificială insuficientă;
- b) furnizarea apei în cantități reduse, motivate de restricții bugetare;
- c) lipsa mobilierului pentru păstrarea bunurilor și obiectelor personale;
- d) lipsa sau defecțiunea sistemelor de ventilare;
- e) deficiențe în asigurarea medicației specializate pentru asigurarea ajutorului în manifestarea de boli cronice în acutizare.

Diferită este și situația cu fluxul persoanelor deținute în IDP și cu numărul de rețineri în toate cele 4 IP. Deși, aparent, numărul de locuitori ai celor 4 centre raionale și localitățile rurale din componența acestora (61-72 de localități rurale) sunt aproximativ identice (în mediu 72,2 mii de locuitori), numărul de rețineri și de persoane plasate în IDP este diferit.

Pentru perioada de 5 luni de monitorizare, unul dintre izolatoare de detenție preventivă a fost vizitat de 103 de persoane, pe când în aceeași perioadă de timp, într-un alt IDP au fost plasate 11 persoane. Tendința comună pentru toate IDP vizitate este de a micșora sau chiar a evita plasarea minorilor și uneori a femeilor în IDP (datorită condițiilor din acestea). Perioada de aflare în

cadrul IDP: minim – 1 oră și maxim – 72 ore. Femeile sunt plasate în celule separate, iar aflarea lor în IDP este de o durată mai scurtă în comparație cu cea a bărbaților.

În concluzie, în izolatorul de detenție preventivă, care are condiții mai bune de detenție, au fost plasate mai multe persoane în comparație cu celelalte IDP, în care condițiile sunt sub normele/standardele prevăzute.

RECOMANDĂRI

În urma procesului de monitorizare desfășurat la cele patru Inspectorate de Poliție, formulăm următoarele **recomandări**:

- *Cu privire la amenajarea și funcționarea IP și IDP*
- a) Identificarea de noi locații pentru amplasarea izolatoarelor de detenție provizorie, care să asigure condiții și să corespundă standardelor pentru detenția persoanelor reținute, dar și pentru desfășurarea activității colaboratorilor de poliție încadrați în această activitate. O alternativă ar putea constitui amenajarea unui Izolator de detenție preventivă/Casă de arest care ar întruni toate condițiile corespunzătoare și ar deservi un număr mai mare de inspectorate de poliție, de exemplu, cele atașate Curții de Apel.
- b) Amenajarea în incinta Inspectoratelor de Poliție a încăperilor speciale pentru audierea bănușilor, cu asigurarea confidențialității discuțiilor;
- c) Asigurarea securității datelor cu caracter personal ale persoanelor reținute prin crearea unei date de baze unice, cu acces limitat;
- d) Dotarea birourilor Inspectoratelor de Poliție cu echipament tehnic și mobilier, dar și executarea unor lucrări de reparație curentă (în unele cazuri e chiar o necesitate urgentă), în vederea asigurării unor condiții de muncă corespunzătoare;
- e) Asigurarea dreptului la comunicare a persoanelor reținute prin instalarea unor telefoane de telefonie fixă, de la care ar fi posibilă accesarea rețelelor de telefonie mobilă;
- f) Dotarea unor IP cu mijloace de transport, întrucât cele existente sunt uzate și defectate, pentru asigurarea transportării persoanelor reținute în condiții corespunzătoare, atât pe timp de vară (de caniculă), cât și pe timp de iarnă și elaborarea unor instrucțiuni standard de transportare și escortare a persoanelor reținute;
- g) De a prevedea și de a include un post de traducător în statele de personal ale IP, astfel încât să se asigure buna respectare a dreptului la traducător/interpret, sau cel puțin alocarea unor resurse financiare necesare pentru contractarea unor persoane din exterior, cărora –e-ar reveni această responsabilitate în baza unor contracte întocmite în acest sens. Faptul că ofișerul de urmărire penală este implicat în procesul de interpretare, generează suspiciuni din partea părților implicate în proces, totodată fiind încălcate și dispozițiile legale privind dreptul persoanei la traducător/interpret. O alternativă ar fi și constituirea unui organ separat, sau a unei asociații de interpreți/traducători autorizați, care ar presta servicii pentru MAI;

h) Stabilirea unor condiții standard în contractarea serviciilor de livrare a alimentației pentru persoanele aflate în IDP și alocarea unor resurse bugetare suficiente pentru asigurarea condițiilor corespunzătoare de detenție a persoanelor reținute, în cazul în care se păstrează formatul în care IDP funcționează în prezent.

➤ *Cu privire la asigurarea unei bune desfășurări a procesului penal privind respectarea drepturilor persoanei reținute:*

a) De a identifica soluții privind asigurarea la timp a prezenței avocatului de serviciu în cadrul procedurii de reținere. Formarea unor Case de Arest pe lângă Curțile de Apel, care coincid și cu Oficiile Teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat (CAJGS), ar fi soluția optimă în situația dată;

b) Solicitare parvenită de la colaboratorii IP cu care au fost purtate discuțiile și transpusă în cele ce urmează:

De a majora timpul reținerii persoanei din momentul privării de libertate (reținerea *de facto*), până în momentul aducerii persoanei la organul de urmărire penală, timp în care se întocmește procesul verbal de reținere (reținerea *de drept*), de la 3 ore la 6 ore. Astfel, de a stabili curgerea timpului de reținere din momentul reținerii *de facto* și de a informa/instrui personalul implicat în aplicarea tuturor măsurilor de asigurare a respectării drepturilor persoanelor reținute;

c) Practicarea înregistrării audio-video a reținerii fizice a persoanei, precum și a celorlalte acțiuni procedurale aplicabile în cadrul procesului de reținere, cu asigurarea confidențialității înregistrărilor și restricționării accesului la acestea;

➤ *Cu privire la activitatea colaboratorilor de poliție din cadrul Inspectoratelor de Poliție:*

a) Desfășurarea cursurilor de instruire continuă și introducerea unor cursuri de inițiere a noilor colaboratori privind reținerea *de facto* și reținerea *de drept*. În acest sens, pot fi create diverse materiale didactice și spoturi video, care ar relata procedurile standardizate ale procesului de reținere/arest polițienesc.

b) Instruirea ofițerilor de urmărire penală în vederea informării persoanei reținute despre drepturile procesuale în momentul reținerii *de facto* și nu în momentul reținerii *de drept*;

Alocarea resurselor financiare pentru majorarea salariilor colaboratorilor de poliție, întrucât fluctuația înaltă de personal are un impact negativ asupra activității polițienești, iar condițiile de muncă, sistemul de recrutare și remunerarea modestă, fac această profesie neatractivă (*această recomandare vine din doleanțele tuturor colaboratorilor de poliție cu care au fost purtate discuții*).